

Realizam u odabranim Šenoinim djelima u odnosu na Našu književnost

Orlandini, Antonela

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:138802>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Antonela Orlandini

**Realizam u odabranim Šenoinim djelima u
odnosu na *Našu književnost***

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Antonela Orlandini
Matični broj: 0009079775

Realizam u odabranim Šenoinim djelima u odnosu
na *Našu književnost*

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: izv. prof. dr. sc Aleksandar Mijatović

Rijeka, 8. rujna 2022.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Realizam u odabranim Šeninim djelima u odnosu na Našu književnost* izradio/la samostalno pod mentorstvom izv. prof. dr. sc Aleksandra Mijatovića.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Antonela Orlandini

Potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Život i djelo Augusta Šenoe	2
2.1.Šenoino doba	4
2.2.Jezik i stil	5
3. Naša književnost	6
4. Prijan Lovro	9
5. Prosjak Luka	14
6. Zlatarevo zlato	19
6.1.Šenoin model povijesnog romana	19
6.2.Zlatarevo zlato	19
7. Zaključak	23
8. Literatura	25
9. Sažetak	26

1. Uvod

August Šenoa hrvatski je književnik čija su djela uvelike oblikovala čitavo jedno razdoblje naše književnosti koje stoga i nosi naziv Šenoino doba. Njegovi su stavovi i razmišljanja promijenili pogled na književnost i njenu svrhu.

„Već sama činjenica da se razdoblje hrvatske književnosti od 60-ih do 70-ih godina 19. stoljeća uz stilsku naznaku predrealizma najčešće naziva i Šenoinim dobom dovoljno govori o značenju toga pisca za hrvatsku književnost.“ (Šicel 1993: 7)

Na početku rada ukratko ću predstaviti život i djelo Augusta Šenoe, zatim objasniti karakteristike Šenoina doba te predstaviti jezik i stil njegova stvaralaštva.

Drugo poglavlje bavi se analizom programatskog članka *Naša književnost* kojega ću u sljedećim poglavljima usporediti s odabranim djelima istoga autora.

Zatim ću u trećem poglavlju analizirati pripovijetku *Prijan Lovro* te usporediti njene značajke s elementima koje Šenoa u *Našoj književnosti* smatra važnima za stvaranje čitateljske publike.

Četvrto i peto poglavlje sadržavat će analizu *Prosjaka Luke* i *Zlatareva zlata* te njihovu usporedbu s već spomenutim programatskim člankom.

2. Život i djelo Augusta Šenoe

August Šenoa rođen je 1838. u Zagrebu u malograđanskoj obitelji. Bio je hrvatski književnik, kritičar, političar i prevoditelj. S izvrsnim uspjehom pohađao je gornjogradsku gimnaziju u kojoj su podučavali Antun Mažuranić i Adolfo Veber Tkalčević. Upisao je studij prava u Zagrebu, no uz potporu biskupa Strossmayera studije nastavlja u Pragu, ali ga ne završava. Za vrijeme boravka u Pragu piše feljtone i članke za zagrebački list *Pozor*, a urednik je i časopisa *Glasonoša* i *Slawische Blätter* u Beču. Nakon povratka u rodni grad počinje sudjelovati u javnom i kulturnom životu. Radio je kao dramaturg Hrvatskog zemaljskog kazališta, kao bilježnik, kao senator u gradskoj upravi i zatim kao potpredsjednik Matice hrvatske. Od 1874. uređuje *Vijenac* sve do kraja svog života 1881. godine.

Prilikom objavljivanja svojih djela koristio se pseudonimima Veljko Rabačević, Petrica Kerempuh, Milutin, Branislav ili određenim šiframa. Prevodi s engleskog, njemačkog, francuskog i češkog jezika. (Nemec 2000: 687)

Najplodniji je i najsvestraniji hrvatski pisac 19. stoljeća te prvi pravi hrvatski romanopisac. Poznavatelj je mnogih europskih i slavenskih jezika i urednik mnogih časopisa. Koliko je kao književnik važan za hrvatsku književnost potkrijepljuje činjenica da je čitavo razdoblje njegova stvaralaštva dobilo naziv *Šenoino doba*.

„August Šenoa spada u one velikane hrvatskoga naroda koji su obilježili čitavu epohu, da bi se njihov izravni i neizravni utjecaj živo osjećao sve do dana današnjega. Djelo mu je pak jedan od kamena temeljaca hrvatske književnosti, nosivošću i postojanošću ravan onima što su ih u tu književnost ugradili – primjerice Marko Marulić, Marin Držić, Ivan Gundulić, Ivan Mažuranić, Antun Gustav Matoš ili Tin Ujević. Jednostavno, bez Šenoe nije moguće zamisliti ni

hrvatsku književnost ni hrvatsku kulturu u cjelini. Stoga svaki naraštaj Hrvata mora nanovo ispitati svoj odnos prema piscu koji mu je podario samosvijest, estetske i kulturne vrijednosti, vlastito poimanje povijesti, naroda, književnosti i jezika.“ (Stamać 1197: 18)

Napisao je pet romana: *Zlatarevo zlato* (1872.), *Čuvaj se senjske ruke* (1876.), *Seljačka buna* (1878.), *Diogenes* (1878.), *Kletva* (1882., dovršio Josip Eugen Tomić) te veći broj duljih pripovijesti i novela (*Ilijina oporuka*, *Prijan Lovro*, *Prosjak Luka*, *Karanfil s pjesnikova groba*, *Vladimir*, *Mladi gospodin*, *Branka*).

Svoje povijesne romane smješta u različita vremenska razdoblja iz hrvatske povijesti, od sukoba Stjepka Gregorijanca sa Zagrepčanima u 16. stoljeću (*Zlatarevo zlato*), preko sukoba seljaka i feudalaca u 16. stoljeću (*Seljačka buna*), do političke splotke u 18. stoljeću (*Diogenes*). (Nemec 2000: 688)

Šicel Šenoin književni opus opisuje kao zaista raznolik jer je pisao u gotovo svim književnim žanrovima. Kao Šenoino najbitnije postignuće čak i nakon njegove smrti ističe da je „otvorio, može se reći, temeljne teme koje će dominirati hrvatskom književnosti sve do kraja stoljeća: od problema intelektualaca u maloj sredini (*Prijan Lovro*), odnosa selo – grad (*Prosjak Luka*), do aktualne društvene problematike i povijesnog romana.“ (1993: 12)

U svojim feljtonima pod zajedničkim naslovom *Zagrebulje* kritizira negativne pojave u zagrebačkom društvu: odnarođenost, njemčarenje, konformizam, licemjerje te komentira mladu buržoaziju. Napisao je i mnoštvo pjesama i povjesnica, književnoesejističkih i polemičkih tekstova. Komedija *Ljubica* pokušaj je prikazivanja suvremenog zagrebačkog života u kojem nalazimo niz realističkih portreta. Također je sastavio i popratio

književnoteorijskom studijom o poetici *Antologiju pjesništva hrvatskoga i srpskoga, narodnoga i umjetnoga* (1876.). (Stamać 1998: 19)

„Jednostavno rečeno, Šenoa je klasik hrvatske književnosti, utjecajem i obljubljenosti ravan piscima koji su u drugim, pa i većim jezicima, životom i djelom obavili ponajvažnije kulturološke zadaće.“ (Stamać 1997: 18)

2.1. Šenoino doba

Protorealizam u Hrvatskoj nazivamo *Šenoinim dobom* zbog velikog utjecaja Augusta Šenoe, a odnosi se na razdoblje od 1861. do 1881. godine, do Šenoine smrti.

Šenoina djela odlikuju se elementima romantizma i elementima realizma. Frangeš stoga govori: „Pa ako i jest romantik, on je romantik s izrazitom sklonosti prema iznošenju realnih, odista zbiljskih činjenica.“ (Frangeš 1998: 28) Njegove su teme realistične, no obrada te teme je najčešće romantična. U svojim djelima upozorava čitatelje da je djelo koje im je u rukama realistično i da je ono što čitaju istinito.

Prikazuje likove iz svih društvenih staleža te u svojoj prozi obuhvaća postojanje čitavog jednog naroda. Mnogi njegovi junaci zapravo su stvoreni na temelju prave ličnosti (barun Ivica, prosjak Luka, prijan Lovro, kanarinčeva ljubovca, Ljubica itd.). Zanimljivo je što svoje likove čitateljima nije opisao samo na temelju fizičkog izgleda, već je bitan element i govor likova po kojemu možemo raspoznati njegovo obrazovanje ili stalež.

U svojim je djelima sačuvao sliku na tadašnji način života, na odnos sela i grada, na politiku, odnos među društvenim staležima te na sve što čini svakodnevicu hrvatskoga čovjeka.

2.2. Jezik i stil

Za razliku od starije hrvatske proze i njenu „nezgrapnu ukočenost“ kako to naziva Škreb, Šenoin je stil jednostavan poput govorenog jezika. (1998: 233)

Želi istaknuti fabularnost i time dojmiti čitatelja. Zbog toga su karakterizacije njegovih likova kratke, crno-bijele. Škreb ističe da Šenoini likovi mogu biti okarakterizirani kao dobri bez obzira jesu li nižeg ili višeg staleža, je li u pitanju seljak ili aristokrat. Isto tako, zamijetio je da „u umjetničkom pogledu kod njega i car i seljak imaju srodne psihičke reakcije, kao i visoka aristokracija i malograđani.“ Aristokracija se od seljaka razlikuje vokabularom, a „izvan riječi nestaju razlike“. (Škreb 1998: 239)

Njegovi su likovi ljudi iz naroda kakve susrećemo svakodnevno. Realistično i uvjerljivo prikazuje seljake, male trgovce, svećenike, siromašne studente, pisce itd. Živost postiže izmjenom dugih i kratkih rečenica.

3. Naša književnost

Naša književnost (1865.) Šenoin je programatski članak u kojem objašnjava svoje stajalište o književnom stvaralaštvu, kakvo ono jest i kakvo bi trebalo biti. Zauzima pesimističan stav o tadašnjoj novelistici te ističe da je Bogović posljednji koji piše vrijedne pripovijetke. Napominje da je naša književnost sve manje nacionalna jer ne izvire iz duha naroda niti mu se obraća.

„Naša novelistika? Jao i pomagaj! Kad čovjek poznaje ponešto hrvatsku i srpsku povijest, gdje mu se javlja toliko zanimljivih zgoda, toliko sjajnih glava, kad motri naš sadašnji toli bujni i raznolik život, a kad gleda naše izvorne pripovijetke, kako mu je onda pri duši? Mnogo toga ne imamo, a što imamo, do malo iznimaka je cigli korov.“

Negativan stav zauzima i prema tadašnjem pjesništvu:

„Valja nam jošte koju reći o našem vilovanju. Da - pjesništvo imamo. Mažuranić, Preradović, Trnski bili bi ponosom svakomu narodu, *Čengić-aga*, *Prvenci*, *Krijesnice* resile bi svaku književnost. O mlađem naraštaju nije lahko govoriti; taj se tek razvija. Zasad još junakuju na vilinjem mejdanu sve stariji književnici, a prije svega Trnski, komu u hrvatskoj lirici para ne ima. A noviji plodovi? Teško te preteško bi bilo literarnomu povjesniku karakterisat novije pjesništvo. Jedni pjevaju po narodnu, veleći da je i pjesnik najvrsnije hrvatske pjesme, tj. *Čengić-age* udario tijekom putem. Nu nije ga još majka rodila koj će se dokriliti *Čengić-agi*, a pjesnici po čisto narodnoj žici obično nasljeđuju vanjski lik narodne pjesme, ne mareć toliko za nutrnje krasote narodne vile, te raspinju svoje plodove u omašan niz deseteraca.“

Šicel ističe da je Šenoa možda bio prekritičan prema ondašnjim piscima jer u to doba stvaraju i neki dobri pisci kao što su Rikard Jorgovanić, Josip Eugen Tomić i drugi. Ipak, dodaje da je „Šenoa doista u tom vremenu bio ne

samo najtalentiraniji nego i najsvestraniji pisac, obilježivši gotovo sam epohu predrealizma u hrvatskoj književnosti.“ (1993: 8)

Ono što Šenoa smatra izrazito bitnim jest pisati za seljaka, za obične ljude, jezikom koji razumiju i o temama koje ih zanimaju. Znanstveni radovi i znanstvena struka ne djeluju na sve socijalne krugove nego ostaju vezani za stručnjake, stoga smatra da puk ne treba poučavati koristeći se takvim tekstovima već književnim djelima koja su bliža puku, romanima i pripovijetkama. Književna djela trebaju opisivati svakodnevni i realni život hrvatskog naroda te trebaju biti poučna. Zato Šenoa piše za ljude različitih zanimanja i različitog obrazovanja. Svakodnevica treba biti umjetnički oblikovana i prikazana realno, odnosno fabule ne treba izmišljati u cjelosti:

„Već otprije spomenuh da nam knjiga ne djeluje na naš socijalni život kako bi trebalo. Ja mislim da je upravo u svem našem razvitku i pokretu socijalni momenat najvažniji. Dok nam ne bude seljak obraženiji, dok se duh narodni ne uvriježi ne samo u svakom gradu, u svakom uredu i u svakoj školi već upravo i u obitelji, koja je pravi temelj i narodnoga i državnoga života, dotle nema ni razgovora krepku složnu narodnomu životu! Zadaća osnažiti i utvrditi narodni život ide upravo popularnu, poučnu i zabavnu struku književnosti.“

Kao dobar primjer navodi Poljsku i njene književnike (Mickiewicza, Krasińskoga, Kraszewskoga i druge). Njihova djela pisana su tendenciozno te odišu poljskim duhom. Smatra da bi hrvatskim književnicima trebali služiti kao uzor. Dobrim primjerom smatra i Čehe.

Većina naših pisaca ne bira dobre teme i umjesto novelističkih odabiru epska djela. Šenoa kritizira pisce koji pišu o Turskom ratu umjesto da pišu o našoj bogatoj povijesti, dok on teme za svoja djela susreće na svakom koraku, u svakom hrvatskom čovjeku, u svakom događaju. Smatra da književnost mora u prvom planu biti nacionalna i tek kada to postigne može postati univerzalna:

„Ova nemarnost za našu povijest, za ćud i historički razvitak naroda, nukaju naše noveliste da grade svoje pripovijetke i spletke po tuđoj šablioni, da mjesto oštra crtanja lica opisuju sto puta sunce, mjesec, zvijezde i sve kreposti nebeske frazami hrvatskome uhu groznimi, riječju sva pripovijest ne ima ništa tipičkoga, te se je mogla zbiti prije i u Tatariji i Tunguziji neg u Hrvatskoj. O romanu neću ni govoriti.“

Osvrće se i na književnost koju djevojke rado čitaju. Smatra da djevojke ne mogu biti narodne ako nemaju što čitati na hrvatskom jeziku:

„Il ćete im možebit *Gospodićnu Clairon* il znamenito djelo *Pravda uspije* dati? Ako to, onda si propo, hrvatski narode!“

Presudnim za hrvatsku književnost smatra stvaranje, odnosno razvitak čitateljske publike u svim slojevima društva, a ponajviše u običnom puku. Samo na taj način može se razviti i književnost. Ako nema čitatelja, ne može postojati ni književnost.

Šenoine postavke za pisanje književnih djela možemo povezati s realizmom u pokušaju realnog prikaza svakodnevnog života, socijalno-psihološkoj motivaciji likova koja je u svrsi spoznaje društvenih odnosa, pisanju u proznim formama (roman, pripovijetka, novela), prikazu čovjekove uvjetovanosti sredinom iz koje dolazi te despritivnosti, odnosno opisu krajolika i prostora. Njegovi su likovi uvjerljivi, a pripovjedač je objektivan.

4. Prijan Lovro

Prijan Lovro pripovijetka je napisana 1873. godine. Tematski pripada u Šenoine pripovijetke s građom iz suvremenog života. Tematizira odlazak sinova iz siromašnih obitelji na školovanje u grad i pokušaj uzdizanja na društvenoj ljestvici. Naglašene su socijalna i psihološka motivacija glavnoga lika Lovre. Oblikovana je kao priča u priči s kronološkim slijedom pripovijedanja. U podnaslovu navodi da je djelo *critica po istini* što možemo obrazložiti činjenicom da je događaj o kojem se govori iz naše sredine te da govori o našem čovjeku.

Početak djela prikazuje pripovjedačev odlazak na selo u berbu. Nije zainteresiran za priče o Napoleonu pa prilazi jednoj udovici i s njom započinje razgovor o književnosti. Ona čita romane, putopise, novele, gospodarske knjige i drugo, no sve što čita je na njemačkom jeziku te ponešto na francuskom. Pripovjedač se čudi zašto je tome tako, zašto ne čita hrvatsko štivo na što mu udovica odgovara:

„(...) Zašto, pitate? Kazat ću vam. Ženska ćud je strasna, fantazija bujna, misao živa i brza kao ptica. A kakvu hranu davaju naši noveliste toj nestašnoj ptici koja leprša od mjesta da mjesta, koja, vječne promjene željna, nikad ne miruje? Vazda jedno te isto. Dvoje mladih se zavoli, ali im se nameću kojekakve vrlo obične prepone kojih vrlo običnim načinom uklone, pa budu, hvala budi Bogu, svoji. K tomu malo sunca, mjeseca, cvijeća, suza i pripovijest je svršena. Samo katkad uđe komu piscu u glavu, te junak ili junakinja moraju se otrovat, probost, pače umrijet od suhe bolesti! Vječna idila, vječna monotonija! (...) Nu ne shvaćajte nas krivo; ne bijedim ja naših književnika: opisuju vam ono što u svom zavičaju nalaze, odnošaje malene, neznatne kako smo i mi maleni. Jesu li pisci krivi da u nas ne ima velikih katastrofa koje znadu uzdrmati dušu? Jesu li

pisci kadri naslikati u malenu okviru velike divske slike, može li u naših okolnostih postati kakav zanimiv junak romanu? To su vam sve pitanja na koja mi duša, premda velikom mukom, mora odgovoriti »Ne«, i stoga ne čitam skoro nikakvih hrvatskih knjiga.“ (Šenoa 2008: 163)

Udovičino kritičko mišljenje o hrvatskoj književnosti zapravo se odnosi na stav samoga autora (o čemu detaljno piše u *Našoj književnosti*). Ipak, pripovjedač, koji je i sam mladi pisac, negira udovičino mišljenje da hrvatski pisci nemaju velikog događaja koji se zbio te o kojem bi pisali:

„Al ipak, ne sudim kao što vi. Upravo okvir naše malešnosti koja sapinje često smjelu dušu i žarko srce, rodi toliko borbe, toliko sukoba da će dušu silno potresti, i povijest ljudskoga srca u nas je toli razlika, toli živa da našim piscima ne treba nego prepisat je pa su napisali najljepši roman. Al da vam pravo kažem, mnogi naši pisci pišu o naravi ne motreći naravi, pišu o ljudskom srcu ne poznavajući ga.“ (Šenoa 2008: 163)

Udovica odgovara da je to puka teorija, želi živ primjer te da joj pripovjedač pokaže pravoga junaka za roman. Njegov odgovor na udovičinu kritiku je priča o prijanu Lovri, kolegi iz studentskih dana s kojim je u Pragu dijelio sobu. Ističe da je priča koju će joj kazati istinita, da se stvarno dogodila i time želi odgovoriti na njen stav da nema događaja o kojem bi naši pisci mogli pisati. Također, ovom pričom o Lovri želi pokazati da za dobro djelo nije potrebna izmišljena fabula već događaj iz svakodnevnog života. Opredjeljuje se za realizam te negira sklonost mašti (što je bitno obilježje romantizma):

„Ne nadajte se, gospodo moja, da ću vam dokazati pričicu, složenu po pravilih umjetnosti; ne mislite da ću dozvat u pomoć oštru dosjetljivost ili bujnu maštu. Nipošto. Što vam evo kazujem, živa je i prosta istina.“ (Šenoa 2008: 164)

Pripovijest je okvirna, odnosno traje koliko i druženje na dvoru pripovjedačeva prijatelja. U svome programatskom članku Šenoa nastoji

objasniti da bi djela trebala biti pisana za ljude različitih zanimanja i obrazovanja, pa tako u ovoj noveli kada pripovjedač počinje s pričom o Lovri, naznačuje da su se oko njega okupili svi prisutni na druženju (vlastelin, župnik, vlastelinova udovica, političar, sudac, voćar) kako bi čuli pripovijest.

Lovro je potomak iz siromašne slovenske obitelji. Njegova je obitelj bila brojna, a roditelji su htjeli makar jedno dijete školovati kako bi ga „podigli do gospodstva“. Bili su pobožni, stoga su priželjkivali da ono dijete koje budu školovali postane svećenikom jer su smatrali svećenički poziv najvišim gospodstvom. Odlučuju poslati Lovru jer se isticao bistrinom svoga uma. Šalju ga kumu zvonaru te si njih dvojica međusobno pomažu. Čita Bérangera, Goethea, Byrona, Mickiewicza, Kanta, Rousseaua (Ispovijedi), Prešerna i Petrarku. U tim djelima pronalazi sebe, no to se kosi sa pravilima svećeničke službe. Za vrijeme ljetnih praznika upoznaje vlastelinku Malvinu i zaljubljuje se. Naravno, niti to nije u skladu s pravilima njegove svećeničke službe. Razbolio se pa mu u pomoć dolazi stari kanonik. Čuvši njegove probleme, savjetuje mu da napusti službu i nudi mu posao odgojitelja u plemenitaškoj obitelji na što Lovro pristaje. Malvina i Lovro kasnije se susreću. Ona se udala za uglednog imućnog čovjeka, no ne iz ljubavi, već se pokorila društvenim predrasudama. Lovro razumije njen položaj koji objašnjava posljedicom društvenih okolnosti. Govori joj kako je smogao snage i oslobodio se svećeničke halje pa sada može slobodno izaći u svijet i biti čovjekom. Odlučio je otići na školovanje u Beč, no ne dobiva stipendiju. Njegov se otac zadužuje i mora plaćati kamate susjedu Ivanu, ali šalje sina na studij. Život u Beču bio je vrlo skup, stranca su svi gledali kao plijen od kojega mogu uzeti koji novčić. Otac mu je dvije godine financijski pomagao, no dug postaje prevelik i više ga ne može uzdržavati. Nije htio pisati grofu za pomoć te uz sarkazam ističe da gospoda na tako visokom položaju imaju važnijega posla nego se zamarati njegovim problemima. Odluči se vratiti u Hrvatsku gdje je imenovan za učitelja

u gimnaziji. Vlada mu je kasnije dozvolila da završi studij i položi učiteljske ispite pa odlazi u Prag. Lovro pripovjedaču govori što mu je na duši, odrekao se svojih snova, zadužio je obiteljsku kuću, ima dugova i u Pragu, morao se odreći ljubavi i sada treba naći imućnu ženu da izbavi sebe i obitelj iz dugova. Također, bilo je i veselih trenutaka i druženja u kavanama gdje razgovaraju o književnosti, o Newtonu, sofistici, Rousseau, Danteu, Ariostovom *Bijesnom Orlando*, Mickiewiczu i drugim književnicima. Lovro je upoznao djevojku Minku te poziva i pripovjedača da upozna nju i njene roditelje. Pripovjedač je primjetio da je Minka zapravo starija djevojka, nije kod nje primjetio djevojačkog života, no Lovro se htio oženiti da spasi obitelj. Kasnije saznaje da ga je Minkin otac htio prevariti te odustaje od ženidbe. Na studij u Beč i u njihovo društvo dolazi Ante, učitelj iz Dalmacije. Govori im o ženama u Dalmaciji te poziva Lovru da dođe i uvjeri se sam. Govori o djevojci koja ima mnogo imetka i nema prosca. Lovro je kasnije imenovan učiteljem u jednoj hrvatskoj gimnaziji te najavljuje pripovjedaču svoj odlazak. Pisao mu je jednom o stanju u obitelji, a nakon toga više se nisu čuli. O Lovri saznaje iz neke novinarske polemike u koju je bio zapleten zbog lijepe, ali zle žene. Saznaje da je Lovro imenovan učiteljem u Dalmaciji te je odlučio oženiti onu djevojku o kojoj je Ante govorio. Plan je propao jer njen stric spoznaje da je on siromašan i uzima ju samo iz koristi, na što Lovro uzima britvu i prereže si grkljan. Njemu su u čast prolivene dvije suze: udovičina i pripovjedačeva.

Nakon svršetka priče o Lovri, pripovjedač ističe da *Prijan Lovro* nije roman, već samo junak romana. Priča ima obilježja realističkog romana. Autor polazi od samoga početka Lovrina života, od njegova rođenja, djetinjstva, odnosa s obitelji te same obiteljske situacije. Zatim govori o junakovu zvanju, studiranju u velikom gradu, nesretne zaljubljenosti, razočarenju, privremenom smirenju i ponovnom razočarenju, sve do tragične smrti, odnosno samoubojstva koje je rezultat svih prethodnih događaja. Kada Lovro napokon pronalazi

imućnu ženu čiji bi imetak spasio njegovu obitelj iz propasti, život kao da mu se osvećuje zbog te „zle“ nakane te mu cilj izmiče u zadnjem trenu. Život junaka je ulančan niz događaja u kojemu ne može izbjeći sudbinu.

Stavove koje Šenoa zastupa u *Našoj književnosti* možemo prepoznati u ovoj pripovijesti. Jednostavnim izrazom i stilom prikazao je sudbinu pojedinca, položaj hrvatskog čovjeka, psihologiju hrvatskoga seljaka, odnos između društvenih slojeva, odnos aristokrata prema inteligenciji mala čovjeka te pokušaj siromaha da se uzdigne na društvenoj ljestvici. Svojom je novelom navijestio razdoblje realizma u hrvatskoj književnosti i postao primjerom sljedećim naraštajima.

Šenoa je upozoravao svoje čitaoce da je ono što on piše istinito. U ovome je djelu aspekt stvarnosti povezan sa postojanjem osobe Lovre Mahniča. Dalmatinski dnevnik *Il Nazionale* piše o smrti, odnosno o samoubojstvu nastavnika Lovre Mahniča, koji si pomračena uma oduzima život britvom. Frangeš zato kaže da je Šenoa s pravom u noveli napisao da je to „crtica po istini“. (1998: 29)

5. Prosjak Luka

Djelo je objavljeno 1879. godine uz podnaslov *pripovijest iz seoskog života*. Radnja se odvija sredinom 19. stoljeća u selu Jelenju, u blizini Zagreba. Iako ga je sam autor smatrao pripovijetkom, ono ima obilježja romana. Smatramo ga romanom lika jer se prvenstveno bavi likom prosjaka Luke te i svi ostali događaji izravno ili neizravno s njim povezani. Osim s glavnim likom, roman nas upoznaje i s društveno-socijalnom problematikom i politikom u Hrvatskoj u autorovo doba. S tim ciljem uvodi različite tipove likova: Mikica i Janko seoski su spletkari, Mara i Andro dobra su seoska djeca koji na ljubavnom planu imaju zapreke, njihovi očevi, radišni seljaci Martin i Mato i drugi.

Na samome početku djela piše *Pripomenak štiocu* u kojemu ističe stavove o književnosti. Govori o pisanju po tuđoj šablوني, odnosno da kada neki pisac ne piše po šablони odmah dolazi do kritike:

„Kad pako pisac napiše nešto neobično, ili da reknem, kad ne piše po šablону, viknut će namah i ovaj i onaj: Ta toga nema, to nije moguće, to nije naravski! I eto ti kritike. Ne pita se tu za izvore, da li je to ikada bilo ili se zbilo, da li takvih pojava ima i danas u našem gradu.“ (Šenoa 2008: 7)

Smatra da hrvatski narod nije dobro proučen i da se mnogo o njemu piše, no malo je onih koji su mu pogledali u dušu i u rane te ističe žalosnu činjenicu da se na naše seljake gleda kao na karikature:

„Naši su izvori malo poznati, naš narod vrlo malo proučen, navlaš se malo mari i misli za hrvatski puk. Mnogo se doduše deklamuje i piskara o tom narodu, ali malo ljudi zavirilo mu je u dušu, ispitalo njegov značaj, razabiralo njegove rane – bome velike rane. Ljudi kod nas cijene da se naš puk tako ljubi, srdi, da tako misli u svojoj kolibici kao mi kaputaši u gradskom salonu i namjere li se na

kakav slučaj, kojega njihova pamet odgonetnuti ne može, veli se samo bahato i ukratko: Naš seljak nije vrijedan života, on je marva!“ (Šenoa 2008: 8)

Ističe temu i ideju djela. Govori o osobinama našega seljaka u kojima se može pronaći mnogo tema za pisanje književnih djela. Kako u *Našoj književnosti*, tako napominje i ovdje, da temu za književno djelo možemo pronaći u svakom čovjeku i događaju. Govori da seljake treba upoznati, provoditi vrijeme s njima, biti na njihovim svečanostima, kako bi se o njihovom životu moglo pisati. Smatra ih jezgrom našega naroda:

„Teško je, istinabog, proučiti puk. Sumnjičav je, mučaljiv, ne vjeruje gospodskom suknu, a nije ni čudo. Ta toliko muke se tom narodu od vjekova naprćuje? Ali naš seljak ima srce, ima bome i koliko zdrave pameti; istina, dosta je divlji, neuk, ali poučljiv. (...) U tim kolibama ima mnogo izvorna gradiva za domaće noveliste, mnogo izvornih karaktera, ali na prvi mah nećeš ih naći.“ (Šenoa 2008: 8)

Kao i u *Prijanu Lovri*, ističe da je upoznao junaka ovoga romana, ali i druge likove iz ovoga djela te da je priča o njegovu životu doista istinita. Smatra da je vrijedno pisati i o prosjaku, a ne samo o *višim* staležima, jer i on je čovjek kao i ostali:

„Kušao sam iz pučkog života izvaditi osobu, ponešto čudnu - prosjaka Luku sa cijelim njegovim selom. Ne mislite da se je rodio samo u mojoj fantaziji. Nije. Prosjak Luka bijaše živ čovjek, ko god i onaj *barun Ivica*, koga predočih pred nekoliko godina hrvatskoj publici. Upoznao sam se s tim prosjakom ima tomu po prilici osam godina, i imao je uistinu punu torbu seljačkih obligacija. Pripovijedao mi je koješta iz svoga života. Sad ga već nema. Poznavao sam i seoskog nadripisara, poznavao pijanog starješinu i druge osobe ove pripovijesti. Sve su to živi ljudi bili. Spletoh sve te karaktere ujedno, i eto vam pokusa. To rekoh da mi tko ne rekne da takvi karakteri mogući nijesu u našem puku.

Čitalac pako neka sudi je li vrijedno bilo pisati o prosjaku; ja mislim da jest. Ta i on je čovjek!“ (Šenoa 2008: 9)

U djelo nas uvodi opisom rijeke Save i krajolika. Mjesto je zapušteno i raskopano, a svoje šatore u njemu su podigli i Cigani. Mještani su ovisni o alkoholu i vrlo lijeni, dok rijetki rade, brinu o kućanstvu, usjevu i stoci. Imaju tri gostionice, a niti jedne škole ili crkve. U gostionici upoznajemo Luku koji se domogao popriličnog bogatstva prosjačenjem i varanjem te sada mnogima uz kamate posuđuje novac. Saznajemo da će se u gradu birati nova gospoda porotnici u čemu Luka vidi priliku za zaradu te zajedno sa pisarom Mikicom i seoskim starješinom Jankom kuje plan. Cilj je bio pobuniti seljane protiv sadašnjeg poglavarstva. Luka se prisjeća svog djetinjstva u sirotištu i spoznaje da i on želi imati dom i ženu kao što ostali ljudi imaju. Nadasve želi postati čovjekom. Ugleda djevojku Maru i poželi ju za ženu. Pisaru je povjerio zadatak da ju prisvoji za njega. Andro se vraća iz vojske i prosi Maru. Njihovi su očevi u zavadi zbog šljive i granice među posjedima te Androv otac ne odobrava taj brak, a u tome zasluge ima i pisar Mikica. Mikica kuje plan s Ciganima da otruju stoku Marina oca, a kasnije su mu i zapalili posjed, sve u svrhu da osiromašen traži pozajmicu od Luke. Mikica je shvatio da spletkari drugima u korist, a ne za sebe. Postaje ljubomoran na Luku i odlučuje mu pokvariti planove. Pokreće se postupak oko šljive između Martinova i Matova posjeda, dolaze i gradski zapisničari te sav dug naplaćuju Martinu. Martinu u posjet dolazi poslanik iz Vlade i pokušava ga pridobiti da glasa za njih obećavajući mu štošta za lagodniji život, no Martin prepoznaje njegove zle namjere i odbija ga. U gostionici dolazi do svađe te Androvog oca izbacuju van i on teško strada. Zdravlje mu je bilo narušeno, dolaze mu doktor i svećenik te se odluči ispričati Martinu i dati sinu dopuštenje za brak s Marom. Došao je dan izbora za gradsko poglavarstvo te stara vlast pobjeđuje na prevaru. Luka odlazi do Marine kuće, nudi joj sav svoj imetak i prosi ju za ženu, no ona odbija, a on potom odlazi u

osamu. Razmišlja o osveti Mari i Andru, želi učiniti zlo njihovu djetetu, no kada mu se ono nasmije Luka odustaje od svih zlih namjera i doživljava preobraženje. Mikica i Ciganin odlučni su u namjeri da otuđe Lukin novac, žele ga baciti u Savu i opljačkati ga, no Luka im ne pruža taj užitek, već se sam baca u rijeku i smrtno stradava. Novac nisu pronašli, a kasnije saznajemo da ih je Luka ostavio svećeniku kako bi ih on predao Mari i Andru kao ispriku za svako zlo koje im je izravno ili neizravno počinio. Mikica prodaje svoj kaput za bocu rakije i umire od zime ispod raspela. Završava opisom rijeke Save, koja nastavlja teći svojim tokom bez obzira na sve što se zbilo.

U djelu se isprepliću dvije fabule romana: događaji vezani uz Lukin život te ljubavna fabula s Marom i Androm kao glavnim likovima.

Luku, kao glavnoga lika, Šenoa ne tipizira, već ga smatra individualnim likom, drugačijim od ostalih. Ostavljen od oca i majke, odrastao je kao kopile, a samim time odbačen je i od društva. Naposljetku shvaća da želi imati sve što imaju i drugi ljudi, topao dom, hranu, ženu, a ponajviše je htio postati čovjekom. Shvatio je da je usamljen i žudio je za Marom koja odbija njegovu prosidbu. No sve to želi postići na silu što ga dovodi do spletkarenja i varanja. Njegova preobrazba događa se u trenutku kada razmišlja kako kazniti Maru i Andra za njihovu sreću pa razmišlja o ubojstvu ili otmici njihova djeteta. No sve se mijenja kada mu dijete uputi iskren osmijeh koji mu do sada nitko nije uputio. Tada se sažalio nad djetetom i nad sobom, nije htio da to dijete ikada osjeti ono što je on osjetio kada su ga roditelji napustili. Uvidio svoje zle namjere i osjetio grižnju savjest. Njegov život opisan je od djetinjstva provedena u sirotištu, prosjačenja s Matom, dolaska u Jelenje te njegova života u Jelenju do tragične smrti.

Romantičarski i realistički elementi u ovome su djelu isprepleteni. Romantičarska je ljubavna fabula romana te uz nju usko povezane patetične

fraze i osjećajnost. Sve te elemente najbolje možemo uočiti u ponovnom susretu Andra i Mare nakon njegova povratka iz vojne službe. Nailaze jedan na drugoga na polju, umalo joj padne košara s glave, on joj prilazi u vojničkoj odori, prisjećaju se njenih suza kada je odlazio u vojsku te se jedan drugome obećaju za brak. Realistične elemente s druge strane možemo uočiti u detaljnim i slikovitim opisima pejzaža i odnosu sela i grada.

Stavovi koje Šenoa zastupa u *Našoj književnosti* uočljivi su i u ovome djelu. Već navedenim realističkim elementima možemo pridodati i odnos između društvenih slojeva, pokušaj uzdizanja na društvenoj ljestvici, te opis svakodnevnog života hrvatskog seljaka.

6. Zlatarevo zlato

6.1. Šenoin model povijesnog romana

Likovi Šenoinih povijesnih romana tipični su romantičarski likovi (hrabri vitez, fatalna žena, poštena djevojka, intrigant itd.). Njegova djela slijede model povijesnog romana kakvoga je uveo Walter Scott, no također se od njega u nekom pojedinostima i razlikuje. Najvažniji element takvoga romana jest sakupljanje autentičnih dokumenata i povijesnih izvora kako bi se što vjernije i što istinitije prikazao neki povijesni događaj. Ono što Šenoa time želi postići jest prikaz povijesnog događaja i njegovoga utjecaja na puk. Opisuje konkretan povijesni događaj te su njegovi likovi najčešće stvarne osobe. Oni utjelovljuju osobine običnog čovjeka s kojim se čitateljska publika može poistovjetiti. Naglašen je i moralno-odgojni element. Sudbine određenih likova upozoravaju čitatelje što se može dogoditi ako se određeni moralni, socijalni ili neki drugi kodeksi ne poštuju. Nemec u *Leksikonu hrvatskih pisaca* navodi da je „Šenoin model povijesnog romana izvršio velik utjecaj na hrvatsku prozu. U njemu je kodificiran harmoničan literarni diskurs kojemu je ideal čistoća i jasnoća pisma: mjera, postupnost, sklad, ravnoteža svih iskaznih formi.“ Također navodi da mnogi kasnije oponašaju njegov model povijesnog romana, kao što su Tomić, Kumičić, Car Emin, Zagorka i drugi. (2000: 689)

6.2. Zlatarevo zlato

Zlatarevo zlato povijesni je roman objavljivao u nastavcima u Vijencu tijekom 1871., a kao samostalno djelo objavljen je 1872. godine. Šenoa piše povijesne romane jer smatra da se u njemu mogu povezati prošlost i sadašnjost

te tako narod može spoznati samoga sebe pri čemu prati krilaticu *historia est magistra vitae*.

I u ovome djelu na početku piše kratak predgovor *Štiocu*. Obraća se čitatelju i ističe da je djelo „malena slika burne naše davnine“. Želi ukazati na autentičnost povijesnih događaja koje opisuje pa objašnjava kako je prikupljao podatke iz arhiva:

„Premećuć u arhivu grada Zagreba stare zaprašene artije, u kojih od sto godina nije bila ruka dirnula, naiđoh i na ljutu i krvavu pru među silnim podbanom Gregorijancem i građani zagrebačkimi. Starina Krčelić znao je za tu pravdu, al nije joj znao za razlog. A ja otresi prašinu, i eto pred mojim očima crno na bijelom zašto se podban i Zagreb razvadiše i zašto da je silni velikaš pao. Eto ti gotove pripovijetke, viknuh radostan i naoštih pero.“ (Šenoa 2002: 11)

Iz navedenog ulomka može se razaznati i tema djela – sukob Zagrepčana i Stjepka Gregorijanca oko Medvedgrada i okolnih sela u drugoj polovici 16. stoljeća. Uz temu koju u predgovoru najavljuje isprepliće se još jedna tema – ljubav Dore Krupiceve i Pavla Gregorijanca. Kada sagledamo čitavu fabulu djela možemo zaključiti da Šenoa prikazuje sliku sveukupnog društva druge polovice 16. stoljeća, cjelokupni društveni i politički život onoga doba.

Djelo započinje opisom grada Zagreba i njegovih stanovnika (Magda, Dora Krupiceva, Petar Krupić, Grga Čokolin i dr.). Grga Čokolin prosi Doru, no njen otac odbija govoreći da je djevojka još premlada za udaju. Grga odlazi nezadovoljan i želi osvetu. On se stoga osvećuje Dorinoj kumi Magdi te ona mora platiti kaznu zbog ne pridržavanja određenih propisa. Zatim Šenoa prelazi na povijesnu fabulu romana. Govori o svađi Gregorijanaca i Zagrepčana te spominje borbu hrvatskog plemstva i njemačkih protivnika. Pavao Gregorijanec, sin Stjepka Gregorijanca, vraća se u Zagreb u trenutku kada izbijaju neredi zbog spaljivanja zagrebačkog svećenika koji je prešao na stranu

Turaka. Ozljeđenu Doru u pravom trenutku spašava Pavao i odnosi je ocu. Stjepko Gregorijanec se na nagovor Antuna Vramca pridružuje skupini koja se zalaže za borbu protiv stranih utjecaja kako bi zadržao Medvedgrad. Pavao odlazi u posjet Dori, izjavljuje joj ljubav te prepričava događaj kada je skoro poginuo, no prijatelj ga je spasio. U tome času na Dorina vrata dolazi Grga Čokolin pa vidjevši Doru i Pavla u zagrlaju širi laži kako ih je zatekao u bludničenju dok je kuma Magda promatrala. Isto govori i Pavlovu ocu koji je izrazito nezadovoljan jer njegov sin plemićke krvi želi uzeti građansku djevojku za ženu. Šalje pismo Klari Grubarovoj te ju moli da zavede njegova sina i odvрати ga od ženidbe s Dorom. Pavao po očevoj naredbi odlazi Klari Grubarovoj u Samobor kako bi sredio račune. Za to vrijeme u kući zlatara Krupića okupila su se ugledna gospoda i raspravljala o parnici koju će podignuti protiv Stjepka Gregorijanca. Na trgu žene napadaju Magdu i optužuju Doru za bludničenje, Petar Krupić ne vjeruje svojoj kćeri te ju šalje Arbanasu u Lomnicu da kod njega radi kao sluškinja i zabranjuje joj da se vraća u Zagreb. Pavao dolazi Klari u Samobor, ona mu se udvara, no Pavao otkriva da joj je njegov otac poslao pismo. Ljutit odlazi te na putu sreće Jerka koji mu otkriva da su braća po ocu. Pavao ponovno spašava Doru kada ju zaposlenici njegova oca pokušavaju oteti. Doru vraćaju ocu, a Pavao Stjepku prenosi vijest o neuspjeloj otmici. Za bana je izabran Krištov Ungnad, a Stjepka Gregorijanca pripala je uloga podbana. Priređeno je slavlje njima u čast, Stjepko pijan vrijeđa Petra Krupića i građane, pa oni počinju planirati borbu protiv njega. Pavao i Dora se vjenčaju, a Klara postaje banicom nakon što zavede Ungnada, novog bana Samobora. Borba s Turcima prolazi neuspješno pa ban odlučuje krenuti prema Zagrebu, no građani se zatvaraju u svoje zidine i uzimaju Klaru kao taoca. Klara i dalje želi zvesti Pavla te odlučuje otrovati Doru. Jednom prilikom Grga Čokolin Dori stvalja otrov u vodu te ona mrtva pada na tlo. Pavao proklinje Klaru, a Dori se zavjetuje da će joj zauvijek ostati vjeran. Magda umire na Dorinu grobu, a Klaru obuzima ludilo. Grga pokušava pobjeći, ali ga Radak

ubija. Stjepko je morao odstupiti s vlasti, miri se sa sinovima te umire u saznanju da je došao kraj njegovoj lozi.

Karakterizacija likova je crno-bijela, likovi su ili dobri ili loši te svoje osobine zadržavaju od početka do kraja djela. Glavni su likovi romantičarski opisani, a ostatak likova iz građanskog života opisan je realističkom tehnikom te oni upotpunjuju realističan opis svakodnevnog života grada.

Kao i u prethodno analiziranim djelima, obilježja romantizma prepoznamo u ljubavnoj fabuli romana i patetičnim izrazima. Realistički elementi su sveznajući i objektivni pripovjedač, prikaz svakodnevnog života, roman kao prozna forma, uvjetovanost društvenom sredinom te opisi krajolika, ljudi i prostora. Nastoji vjerno prikazati i govor građana, stoga se koristi latinizmima kod govora obrazovanijih likova višeg staleža, ali i svakodnevni jezik građana. Možemo uočiti i odlike trivijalne književnosti, kao što su spletke, lik fatalne žene, otmica, trovanje i slično.

7. Zaključak

Nakon pročitanih odabranih djela i analize njihovih značajki, mogu zaključiti da Šenoa većinom uspijeva ostvariti teze iz svog programatskog teksta *Naša književnost*. U svojim je proznim djelima pretežito realistički pisac, no još uvijek su prisutni i elementi romantizma.

Postavlja se pitanje zašto je Šenoa toliko važan za hrvatsku književnost, što je to što ga čini posebnim? Odgovor se nalazi u *Našoj književnosti*, a zatim i u njegovim književnim djelima. On najavljuje pomak u stvaranju književnih djela, uvodi nove teme i motive, mijenja ideju djela i pripovjedački položaj, mijenja odnos prema recipijentu, odnosno obraća se svojim čitateljima kroz djela.

Svoja djela piše kako bi osvijestio narod, poučio ga o prošlosti i o vlastitom identitetu, a teme pronalazi u svakodnevnom životu. Njegov je prikaz svakodnevice realistički, ali s romantičarskim elementima u ljubavnim fabulama. Koristi se jednostavnim izrazom, štokavicom te ponegdje umeće latinizme u govoru obrazovanijih ljudi.

Škreb za Šenou govori da „u umjetničkom pogledu hrvatska pripovijetka i hrvatski roman počinju s njim“ (1998: 243) te da je „on svjesno stvarao za određene društvene potrebe određene zajednice, želeći svojim djelima izvršiti kulturnu preobrazbu te zajednice.“ (1998: 246) Šenoa kanonizira roman u hrvatskoj književnosti i stvara čitateljsku publiku kojoj ta prozna vrsta postaje omiljenom.

Proučavajući njegov književni rad shvatila sam njegovu važnost za hrvatsku književnost, ali i kulturu općenito. Pisao je za svakog čovjeka s ciljem poučavanja te je svojim djelima htio zainteresirati puk za nacionalnu povijest i

ukazati na to da je svaki pojedinac važan i da se u svakom čovjeku nalazi jedna posebna priča.

8. Literatura

1. Frangeš, Ivo, Žmegač, Viktor (1998) *Hrvatska novela: interpretacije*. Zagreb: Školska knjiga
2. Nemec, Krešimir (2000) *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga
3. Stamać, Ante (1997) *Rasprave i eseji o hrvatskoj književnosti. Čudni ljudi Augusta Šenoe*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka
4. Škreb, Zdenko (1998) *Književne studije i rasprave. August Šenoa, prvi hrvatski romanopisac*. Zagreb: Alfa
5. Šicel, Miroslav (1993) *Zlatarovo zlato i Prosjak Luka Augusta Šenoe*. Zagreb: Školska knjiga

Izvori:

1. Šenoa, August. *Naša književnost*. (<https://www.matica.hr/media/knjige/izabrana-djela-iv-1079/pdf/nasa-knjizevnost-esej.pdf>)
2. Šenoa, August (2008) *Prosjak Luka. Prijan Lovro*. Zagreb: Biblioteka jutarnjeg lista
3. Šenoa, August (2002) *Zlatarevo zlato*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost

9. Sažetak

August Šenoa izrazito je važan pisac za hrvatsku književnost što naznačuje sama činjenica da čitavo jedno razdoblje književnosti nosi njegovo ime. Svoje stavove i zamjerke o tadašnjoj književnosti navodi u programatskom članku *Naša književnost*, navodi teze kako bi književnici trebali pisati te ih u većoj mjeri provodi u svojim proznim djelima. Prijan Lovro je svakako djelo u kojem se Šenoine postavke o književnosti najbolje ocrtavaju, no također vidljive su i u *Prosjaku Luki* i *Zlatarevom Zlatu*. Budući da stvara na prijelazu iz romantizma u realizam, u njegovim djelima prisutni su elementi oba razdoblja.